

PRISTAL OG VELSTANDSTAL

Af KJELD BJERKE *

Det hidtidige pristal, der har været benyttet bl.a. ved lønreguleringen, har foruden indirekte skatter også omfattet de personlige skatter.

Det kan være vanskeligt at finde grunden til, at denne post indgik. Det er dog værd af mærke sig, at lige fra begyndelsen i juli 1914 omfattede pristalsberegningerne de personlige skatter, som ganske vist først fra januar 1919 blev ændret – de stod fast i hele den foregående periode. Pristallet var et »udgiftstal« og blev angivet i kroner. Man kan da godt tænke sig, at da et pristal ønskedes anvendt til regulering af lønningerne fra slutningen af 1ste verdenskrig, så tog man simpelthen, hvad der forelå. Der er dog ingen tvivl om, at de såkaldte »leveomkostningsbetragtninger« har spillet ind. Man har været interesseret i at måle de leveomkostninger, en typisk arbejderfamilie vil have, hvis familien trods højere eller lavere priser skulle opretholde samme levestandard som tidligere. Alle poster i »pristalsfamiliens« budget »burde«, synes man, derfor medtages – altså ikke alene varer og tjenester, men f.eks. også de personlige skatter. Betragtningerne er ikke særlig rationelle, idet der jo bl.a. ikke tages hensyn til substitutionsvirkninger.

De betragtninger, der har talt for medtagelsen af de direkte skatter har rimeligvis tilmed også fra mere teoretisk hold været, at skatterne var sideordnet med varer og tjenester, fordi de fortrinsvis gik til retsbeskyttelse, skoleundervisning m.v.

Først da skatterne i højere grad benyttes ved omfordelingen og i finanspolitikken, kan betragtninger om, at skatterne først og fremmest anvendes til det offentlige konsum og i et vist omfang afspejler prisændringer heri, vanskelig fastholdes.

Disse synspunkter har professor Nybølle allerede i 1941 været inde på i en artikel i Nationaløkonomisk Tidsskrift: »Omkring Pristallet«, hvor han siger følgende:

»I ældre Tid, da Spørgsmaalet spillede en mindre Rolle, kunde Skatten for saa vidt med Rette tages med, som den i højere Grad kunde betragtes alene som Betaling for en Række Goder, det udelukkende tilfaldt Retsstaten at yde. I samme Omfang Staten udvider sin Virksomhed i Retning af en Vel-færdsstat, kan man vanskelig vedblive at betragte Skatternes Betydning for et Budget som noget Udtryk for Livets Dyrhed i samme Forstand som

* Kontorchef i Det statistiske Departement — Artiklen er udarbejdet på grundlag af et foredrag i Nationaløkonomisk Forening tirsdag den 19. marts 1963.

PRISTAL OG VELSTANDSTAL

Af KJELD BJERKE *

Det hidtidige pristal, der har været benyttet bl.a. ved lønreguleringen, har foruden indirekte skatter også omfattet de personlige skatter.

Det kan være vanskeligt at finde grunden til, at denne post indgik. Det er dog værd af mærke sig, at lige fra begyndelsen i juli 1914 omfattede pristalsberegningerne de personlige skatter, som ganske vist først fra januar 1919 blev ændret – de stod fast i hele den foregående periode. Pristallet var et »udgiftstal« og blev angivet i kroner. Man kan da godt tænke sig, at da et pristal ønskedes anvendt til regulering af lønningerne fra slutningen af 1ste verdenskrig, så tog man simpelthen, hvad der forelå. Der er dog ingen tvivl om, at de såkaldte »leveomkostningsbetragtninger« har spillet ind. Man har været interesseret i at måle de leveomkostninger, en typisk arbejderfamilie vil have, hvis familien trods højere eller lavere priser skulle opretholde samme levestandard som tidligere. Alle poster i »pristalsfamiliens« budget »burde«, synes man, derfor medtages – altså ikke alene varer og tjenester, men f.eks. også de personlige skatter. Betragtningerne er ikke særlig rationelle, idet der jo bl.a. ikke tages hensyn til substitutionsvirkninger.

De betragtninger, der har talt for medtagelsen af de direkte skatter har rimeligvis tilmed også fra mere teoretisk hold været, at skatterne var sideordnet med varer og tjenester, fordi de fortrinsvis gik til retsbeskyttelse, skoleundervisning m.v.

Først da skatterne i højere grad benyttes ved omfordelingen og i finanspolitiken, kan betragtninger om, at skatterne først og fremmest anvendes til det offentlige konsum og i et vist omfang afspejler prisændringer heri, vanskelig fastholdes.

Disse synspunkter har professor Nybølle allerede i 1941 været inde på i en artikel i Nationaløkonomisk Tidsskrift: »Omkring Pristallet«, hvor han siger følgende:

»I ældre Tid, da Spørgsmaalet spillede en mindre Rolle, kunde Skatten for saa vidt med Rette tages med, som den i højere Grad kunde betragtes alene som Betaling for en Række Goder, det udelukkende tilfaldt Retsstaten at yde. I samme Omfang Staten udvider sin Virksomhed i Retning af en Vel-færdsstat, kan man vanskelig vedblive at betragte Skatternes Betydning for et Budget som noget Udtryk for Livets Dyrhed i samme Forstand som

* Kontorchef i Det statistiske Departement — Artiklen er udarbejdet på grundlag af et foredrag i Nationaløkonomisk Forening tirsdag den 19. marts 1963.

Priser for andre Goder, man tilkøber sig for Penge, særlig ikke i en Udvikling, hvorved en fortsat voksende Del af Indkomststrømmen ledes over det offentliges Kasser.»

Jeg kan også gøre opmærksom på, at ved 1ste behandling i februar af lovforslaget om et pristal uden skatter kom den socialdemokratiske ordfører Kaj Andresen ind på disse synspunkter.

Det synes som om den gamle betragtningsmåde efterhånden er forladt. Dog har visse betimelighedshensyn jo medført, at det har taget så lang tid, inden tjenestemandsløven er blevet ændret, ved at der nu er vedtaget en særlig lov om pristallet.

Den ændrede opfattelse af formålet med pristallet har bl.a. givet sig udtryk i den betænkning, der i februar 1960 blev afgivet af Udvalget vedrørende lønregulering efter pristal.

Det fremgår af denne betænkning, at et prisindeks til brug for lønreguleringen vil være at beregne således, at det giver et tilnærmet udtryk for ændringen i pengenes værdi eller købeevne - og dette kan også udtrykkes på den måde, at indekset skal belyse, hvorvidt og i hvilket omfang der sker ændringer i forholdet mellem de »ydelse«, man modtager i det almindelige forbrug (varer og tjenester) og det, man giver som »modydelse« i penge. Når man forlanger disse betingelser opfyldt, må det føre til, at indekset skal omfatte sådanne poster, for hvilke det vil være muligt at sammenligne forholdet mellem »ydelse« og modydelse (i penge) fra tid til anden - altså »prisen« der betales for varen, ikke markedsprisen, men - kostprisen.

I dette system kan hverken skatterne eller overførselsindkomster komme ind.

For den personlige skat synes dette indlysende, fordi skatten ikke kan opfattes som en pris. En pris er jo karakteriseret ved, at det er et pengebeløb, der udbetales for en bestemt nærmere defineret vare, og prisen er almindeligvis den samme for størsteparten af forbrugerne. Den personlige skat er som bekendt vidt forskellig for de enkelte af os og er ikke betaling for samme ydelse.

Det kan måske være lidt vanskeligt at se, at det samme i virkeligheden også gør sig gældende for de indirekte skatter. Når vi køber en pakke cigaretter, betaler vi dels et beløb for selve varen, dels et skattebeløb. Dette skattebeløb er ganske vist ligesom prisen for varen ens for alle; men skattebeløbet er ikke nogen betaling for samme ydelse til de enkelte af os. Skattebeløbet tilfalder det offentlige - ligesom de personlige skatter - og det offentliges ydelse, som finansieres af skatterne, er vidt forskellige alt efter vore personlige forhold - om vi er gifte eller ugifte - om vi har børn eller er barnløse o.s.v.

Jeg kan nævne, at i bilag til en svensk betænkning om Nettoprisindex af 1958 har Lennart Fastbom bl.a. udtalt følgende: »Det kan hävdas att de

indirekte skatterne inte utgör betaling för de varor de är knutna till, utan för andra tjänster, som genom det offentligas försorg kommer konsumenterna till godo. Disse tjänster indgår icke i indexen, och de indirekte skatterna bör derfor icke heller indgå o.s.v.»

Jeg vil også gerne henlede opmærksomheden på, at Henry Grünbaum i sin bog: »Pristal og lønninger«, der kom i 1946, har været inde på disse tanker, og han siger udtrykkeligt: »Indvendingen mod de direkte skatters medregning gælder også for de indirekte skatter.«

Også de såkaldte overførsler kan principielt ikke medtages i beregningerne. Det drejer sig bl.a. om beløb (forsikringspræmier eller bidrag til foreninger eller kasser, der udbetaler pengebeløb til medlemmerne), som nogle personer betaler til andre personer eller private institutioner, for at være berettiget til under visse omstændigheder (arbejdsløshed f.eks.) at få et pengebeløb udbetalt. Der er altså tale om rene pengetransaktioner, som ikke har noget med beregning af prisindeks at gøre. Der var da også rensat godt ud for disse overførsler i det gamle pristal.

Ved beregning af det skitserede prisindeks uden skatter og overførselsposter begrænser man indeksgrundlaget til varer og tjenester, som vi direkte forbruger og betaler for. Derimod tages ikke hensyn til prisændringer for forskellige offentlige ydelser som hospitalsbehandling, undervisning o.l. Efter hvad foran er anført, kan man ikke råde bod herpå ved at medtage skatterne i indeksgrundlaget, fordi ændringerne i skatterne nu om stunder kan skyldes meget andet end »prisbevægelsen« for hospitalsbehandling, undervisning m.v. Hvis priserne for disse ydelser bevæger sig i takt med de øvrige priser får det dog ingen betydning, at disse priser ikke indgår i indeksgrundlaget. Vi ser altså, at formålet, at belyse ændringerne i pengenes købeevne, bedst kan nås ved beregning af et prisindeks udelukkende for varer og tjenester og hvor de indirekte skatter ikke indgår.

Disse mere teoretiske synspunkter, kan naturligvis være interessante; men når de politiske partier, bortset fra Folkesocialisterne er gået ind for, at skatterne ikke skal medtages, er det i højere grad dikteret af økonomisk-politiske synspunkter.

Det centrale ved at benytte et pristal uden skatter og den praktiske konsekvens af, hvad foran er anført, er jo, at man kan føre en finanspolitik uden at skulle skele til en pristalsvirkning. Det er derfor, de politiske partier har været interesseret i det nye pristal. Ønsker man en forhøjelse af de indirekte skatter for at hæmme forbruget, ja, så vil et pristal uden skatter ikke bidrage til at modvirke den politik, man ønsker gennemført. Et friskt eksempel herpå har vi jo i sommerforligets bestemmelse om, at oms'en skulle indregnes i pristallet.

Når oms'en blev indregnet må dette vel i første række skyldes rent politiske betragtninger – og ønsket om at opnå et forlig. Man kan dog også

anføre, at gennemførelsen af oms'en og dens indregning i pristallet bevirker, da lønforhøjelserne efter pristal slæber efter, at der skete en nedpresning af efterspørgslen i efteråret – og denne nedpresning vil først redresseres nu til foråret.

Tænker man sig omvendt, at formålet med den offentlige virksomhed kan være at søge beskæftigelsen og den økonomiske aktivitet stimuleret, og at man derfor nedsætter skatterne for at forøge købeeften, så vil en sådan foranstaltning blive modvirket såfremt skatterne går ind i pristallet, nemlig gennem en lønnedgang. Den fulde erkendelse af betydningen af disse synspunkter kom jo frem ved sommerforliget forrige år. Et andet synspunkt, der har været fremført, er, at ved at skatterne ikke indgår i pristallet, kan det måske dæmpe lysten til at forøge skatteudskrivningen for de partier, der især repræsenterer lønmodtagerbefolkningen.

Ved det forlig, der blev indgået mellem regeringspartierne, konservative og venstre, enedes man om, at skatter eller afgifter fra 1. april 1963 ikke skulle medtages i det særpristal, som benyttes bl.a. ved regulering af tjenestemandslønningerne.

En udtalelse herom findes i folketingsudvalgets betænkning til forslag til lov om almindelig omsætningsafgift. I flertallets udtalelse hedder det nemlig: »Der udregnes fra 1. april 1963 et særpristal, som hverken medtager skatter eller afgifter. De nærmere regler herom foreslås fastlagt ved en ændring af tjenestemandsløven«. Der er nu sket det, at der i folketinget er vedtaget en særlig lov om beregning af et reguleringspristal, d.v.s. et særpristal som det omtalte. I stedet for at lade loven fremtræde som ændring til tjenestemandsløven valgte man en selvstændig lov, fordi regulering efter pristal har en vid anvendelse i lovgivningen, udover hvad der er bestemt i tjenestemandsløven.

Jeg skal ikke komme særlig langt ind på lovens bestemmelser, idet loven er udformet i overensstemmelse med de betragtninger, jeg har anført. Jeg skal dog nævne, at da de indirekte afgifter skal holdes ude af pristallet, følger heraf, at subsidier skal tillægges.

Herom siges i § 3, stk. 2: »Såfremt der af det offentlige ydes tilskud til en almindelig nedsættelse af prisen på en vare eller tjenesteydelse, der indgår i reguleringspristallet, og tilskud ydes eller kan beregnes med et beløb pr. enhed af varen, tillægges dette beløb ved prisberegningen.«

Da spørgsmålet om, hvad der skal forstås ved indirekte afgifter og iøvrigt også subsidier, kan være diskutabelt, siges det yderligere i § 3, stk. 3: »For de ved lov fastsatte hjemmemarkedsafgifter på landbrugsvarer foretages ikke fradrag i medfør af stk. 1.«

Jeg kan nævne, at i bemærkningerne til lovforslaget har tjenestemandsgesamfundene fremhævet, at kun de personlige skatter burde tages ud af pristallet. Herom siges følgende: »Nærværende lovforslag, der ændrer det i

kapitel 5 i lov nr. 154 af 7. juni 1958 om lønninger og pensioner m.v. til statens tjenestemænd indeholdte grundlag for dyrtidsreguleringen, har overensstemmende med gældende forhandlingsregler været drøftet med tjenestemændenes centralorganisationer, der ikke har kunnet tilslutte sig, at indirekte skatter udskilles af grundlaget for pristallets beregning. Der er under disse drøftelser konstateret enighed om, at tjenestemændenes fremtidige forhandlingsret vedrørende grundlaget for lønningslovens dyrtidsregulering ikke påvirkes af, at disse bestemmelser overføres til en selvstændig lov.«

En sådan løsning, at tage de personlige skatter ud; men bibeholde de indirekte skatter, er, som man vel har kunnet forstå, ikke så vellykket.

En finansminister kan vel ikke være interesseret i en sådan ordning, idet hensynet til pristallet da vil kunne påvirke valget mellem at ændre de personlige eller de indirekte skatter. Man vil ikke stå frit. Hvis man eksempelvis ad finanspolitisk vej ønskede en begrænsning af forbruget, ville man vel, når de personlige skatter ikke indgår i pristallet måske i højere grad være tilbøjelig til at forhøje disse end de indirekte. Nu skal jeg villigt indrømme, at man havde den udvej, som jo allerede er betrådt, at man kan forhøje de indirekte skatter; men vedtage at man holder dem uden for pristalsberegningen.

Jeg kan nævne et eksempel på konsekvensen af, at de personlige skatter tidligere er blevet medtaget. Medtagelsen af disse skatter i juli-pristallet 1960 fik en højst ejendommelig indvirkning, idet nedsættelsen af de direkte skatter, der gennemførtes om foråret, førte til, at invalide- og folkepensionisterne mistede en reguleringsportion, endskønt de i realiteten ikke nød godt af skattenedsættelsen.

Medens tjenestemandorganisationerne har omtalte indstilling, er det interessant at mærke sig følgende udtalelser af LO's formand Eiler Jensen. Ifølge Berlingske Tidende den 11/3-1963 har han bl.a. sagt følgende:

»Pristalsreguleringen er bibeholdt, men med samme udgangsbasis som fremtidig gælder for tjenestemænd« – og videre »Iøvrigt skal noteres, at det nye pristal bliver beregnet uden skatter og afgifter, men beregninger fra foregående perioder viser at det ikke har ringere værdi for os – tværtimod!«

Ud fra de givne forudsætninger kan den gennemførte løsning synes fornuftig, og det er jo også blevet anerkendt; men der kan jo tænkes andre forudsætninger, som kræver andre indeks.

Ved de hidtidige betragtninger er jeg gået ud fra, at man ved en lønregulering alene skulle se på prisændringerne, og således at prisstigninger skulle føre til en forøgelse af lønnen og prisfald til det modsatte.

Jeg skal i det følgende se på helt andre reguleringsmekanismer; men dog først fremhæve endnu en ejendommelighed ved pristallet som har noget at gøre med de følgende velstandsbetragtninger.

Det danske pristal belyser jo prisudviklingen for de varer og tjenesteydelser, der i 1955 indgik i en arbejder- og funktionærbefolknings forbrug, d.v.s. i pristallets opbygning tages ikke hensyn til årsagerne til, at pristallet stiger. Stigende eksportpriser eller stigende importpriser vil almindeligvis føre til en stigning i pristallet, hvorfor to vidt forskellige udviklinger i bytteforholdet overfor udlandet kan påvirke pristallet ens. – Og det til trods for, at den forskellige udvikling i terms of trade giver udtryk for en forskellig velstandsudvikling.

Det anførte antyder, at man kan have en forskellig opfattelse af, hvad et pristal bør måle, og at pristallets opbygning derfor er betinget af det mål, man stiller sig.

Som afslutning på pristalsbetragtningerne kan man dog vel sige, at det nye pristal er et godt pristal, når formålet tages i betragtning. Jeg skal nu gå over til nogle almindelige betragtninger om et velstandstal og vil gerne med det samme understrege, at jeg tror, at velstandstallet er et interessant tankeeksperiment; men jeg tror ikke på dets praktiske gennemførelse.

* * *

Jeg skal til indledning understrege, at jeg overhovedet ikke kommer ind på spørgsmålet om den teoretiske baggrund for at sammenligne et enkelt individs realindkomst – for slet ikke at tale om at sammenligne mange individers realindkomst. Jeg kan bl.a. henvise til Nørregaard Rasmussens artikel »Om Realindkomst« i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1952, 90 bind, 1.-2. hæfte.

I forbindelse med problemstillingen omkring velstandstallet er det af betydning at understrege, at lønfastsættelsen her i landet sker på tre måder; gennem overenskomsterne, ved pristalsreguleringen og gennem lønglidningen.

Ved overenskomsterne og lønglidningen bliver der taget hensyn til produktivtetsændringerne.

Dette har ført til visse betragtninger som i deres ekstremeste form går ud på, at man skal »droppe« pristalsreguleringen og i stedet mellem overenskomstperioderne korrigere lønnen alene under hensyn til ændringer i produktiviteten. D.v.s. prisændringerne må der vel så tages hensyn til ved overenskomsterne eller gennem lønglidningen.

Man tænker sig dog nok, at der under en eller anden form skal tages hensyn til de prisstigninger der kommer udefra – dem kan vi jo ikke gøre for. Måske skal disse indgå på lignende måde som i detailpristallet. Hovedbetragtningen bagved en sådan reguleringsmekanisme må være den, at man under opadgående konjunkturer skulle kunne dæmme op for omkostningsforhøjelser.

Som mål for produktiviteten kunne man tænke sig at benytte national-

produktet i faste priser pr. et eller andet input. Nu skal det straks siges, at nationalprodukttallene er usikre, så alene af den grund er de slet ikke anvendelige; men til støtte for tankegangen er det godt at hænge velstandsbetragtningerne op på noget konkret, d.v.s. på nationalproduktet i faste priser.

Nationalproduktet må korrigeres for ændringer i befolkningens størrelse, da det jo skal regulere en pris, d.v.s. lønnen. Det må formentlig være rigtigst at måle nationalproduktet med de beskæftigede. Man skal derimod ikke måle nationalproduktet med den aktive befolkning (beskæftigede plus arbejdsløse).

Hvis der sker en forøgelse af antal arbejdsløse, ville en medtagelse af disse føre til en eventuel yderligere nedgang i nationalproduktet pr. enhed – og det kan fra et konjunkturudjævrende synspunkt ikke være meningen.

Fødes der flere børn, eller kommer der flere gamle, skal dette heller ikke påvirke velstandstallet. Arbejdskraften, d.v.s. de beskæftigede, er produktionsfaktoren, og den må lønnes i forhold til ændringer heri og i nationalproduktet.

Som mål for indekset skal benyttes netttotal, fordi afskrivningerne m.v. jo er nødvendige omkostninger, der må afholdes forlods på samme måde som udgifterne til rå- og hjælpestoffer, inden det produkt kommer frem, der skal fordeles mellem produktionsfaktorerne.

Endelig bør ved »Vægtberegningen« anvendes kostpriser d.v.s. uden indirekte afgifter; men tillagt subsidier. Man søger jo et produktivetsmål. Nogle er endda gået videre og har fremhævet, at heller ikke monopolgevinster bør indgå i vægtberegningen. Det udtryk for produktivetsændringer, man får, er arbejdsproduktiviteten. Det skal betones, at dette jo ikke tager hensyn til kapitalens indsats (i nævneren), og indekset bliver derfor et meget ufuldkomment mål for produktivetsændringer. I teorien ville et bedre mål fås, hvis man kunne dividere nationalproduktet i faste priser med et udtryk for, hvad man kalder produktionsfaktorernes input i faste priser, d.v.s. produktionsfaktorens indsats uden hensyn til produktivetsændringer.

Nu kan man tænke sig nogle vil sige, at det kan være meget godt med nationalproduktet i faste priser; men benytter man det, tages der ikke hensyn til ændringer i bytteforholdet overfor udlandet. Fra et velstandssynspunkt vil man derfor sige: Vi skal ikke benytte nationalproduktet; men derimod realindkomsten, idet forskellen herimellem svarer til ændringer i terms of trade.

Hvis vore eksportpriser falder, er vor velstand ikke den samme som tidligere, og derfor må nationalproduktet korrigeres herfor, således at der i dette tilfælde skal ske et fradrag i nationalproduktet i faste priser (realproduktet) for at komme til realindkomsten. Der er anvist flere metoder til at foretage en sådan korrektion; men det skal jeg ikke komme nærmere ind

på. Jeg vil dog gerne fremhæve, at uanset hvilken praktisk løsning man måtte vælge, vil den fra et teoretisk synspunkt kunne anfægtes. Ved at korrigere for terms of trade er det altså på en anden måde, man tager udlandspriserne i betragtning, end den jeg antydede for lidt siden.

Foruden den foran nævnte korrektion kunne det tænkes, at der burde tages hensyn f.eks. til ændringer i høsten, idet en stor høst vil forøge nationalproduktet i landbruget; den lille høst formindske den. Foretages ingen korrektion, vil velstanden stige med en stor høst og gå ned med en lille høst. Det kan formentlig ikke anses for rimeligt, at de ændringer i høsten, der sker fra år til år, og som skyldes vejrliget, bør tages i betragtning ved beregningen af velstandstallet, disse ændringer bør elimineres. Derimod bør den almindelige og iøvrigt stærke stigning i det samlede høstudbytte, der hidtil er sket, og som må have påvirket nettonationalproduktet og derigennem velstandstallet, ikke elimineres. De anførte synspunkter kan motiveres med, at de årlige svingninger i høstudbyttet ikke giver udtryk for en generel ændring i produktiviteten og de gevinster eller tab, der derved fremkommer, bør bæres af de selvstændige landbrugere, dem skal lønmodtagerne ikke tage del i. Iøvrigt udligner disse svingninger i høsten hinanden over en årrække. Den almindelige stigning i høstudbyttet er derimod udtryk for en produktivtetsforøgelse, som det må anses for rimeligt, at hele samfundet og herunder også lønmodtagerne nyder godt af, idet produktivtetsstigningen skyldes de almindelige tekniske fremskrift i samfundet.

Endelig må gaver modtaget fra udlandet tillægges, f.eks. den tidligere gavefinansierende del af Marshallhjælpen – idet enten konsum eller investering er blevet forøget, uden at vor gæld til udlandet forøges.

Nu er der måske endelig dem, der ville sige, vi skal finde et indeks, hvor både prisændringer i det hele taget, herunder terms of trade og produktivtetsændringer går ind. Man gør altså så meget som muligt automatisk. Man kunne da tænke sig en kombination af et velstandstal og pristallet. Men man kan eventuelt gøre noget andet, således som det bl.a. har været fremført i Betænkningen om lønregulering efter pristallet (af 1952) – her tænker man sig at benytte netto-nationalproduktet i *løbende* priser – korrigeret for ændringer i høsten og de nævnte gaver. Derimod skal der ikke foretages nogen korrektion for ændringer i terms of trade.

Når det ikke kan gælde for ændringer i terms of trade, skyldes det følgende: Nationalproduktet svarer som bekendt til produktionsværdien med fradrag af medgåede rå- og hjælpestoffer. Tager vi eksempelvis landbrugs-erhvervet, og tænker vi os, at landbrugets salgspriser er faldende, medens råstofpriserne er uændrede, vil dette alt andet lige føre til nedgang i landbrugets nationalprodukt i løbende priser, og det er netop det, man skal have udtrykt, fordi velstanden er blevet mindre – gennem denne prisændring. Hvis man yderligere korrigerede for terms of trade, får man dobbeltregninger.

Da nationalproduktet er beregnet med outputpriser, kommer der i og for sig ingen vanskeligheder med ændring i produktiviteten, idet disse ændringer indgår i tallet – og skal indgå.

Jeg skal berøre et spørgsmål, som rejser sig i denne forbindelse, og som har relation til de almindelige pristalsbetragtninger.

Er det nu nationalproduktet man skal benytte og ikke rådighedsbeløbet (konsum + investering)? Dette kommer jo nærmere til pristalsbetragtningen. Vi kan stille spørgsmålet på følgende måde: Hvorledes vil eksempelvis en importprisforøgelse uden en tilsvarende eksportprisforøgelse påvirke såvel nationalindkomsten som rådighedsbeløbet (konsum og investering)? Man må naturligvis få, at virkningerne bliver forskellige, da sammensætningen af disse størrelser ikke er den samme. I nationalindkomsten indgår eksporten direkte, idet den er en del af produktionen. Importen af rå- og hjælpestoffer indgår som nævnt derimod som et fradrag. I rådighedsbeløbet indgår i modsætning hertil importerede konsum- og investeringsvarer direkte, medens eksporten slet ikke indgår. Med de givne forudsætninger – stigende importpriser – in mente er det sandsynligt, at udviklingen i nationalproduktet formentlig ikke bliver lige så kraftig – eller i det mindste ikke sætter så hurtigt igennem – som for rådighedsbeløbet (konsum- og investeringsvarerne). Virkningerne af terms of trade vil blive nedfældet på rette måde i nationalproduktet, men ikke i rådighedsbeløbet, så dette taler til gunst for at anvende nationalproduktet.

Man kan spørge: Hvad betyder nu de korrektioner, jeg har omtalt. De korrektioner, der har særlig interesse for et velstandssynspunkt, må vel være korrektionen for terms of trade og for svingningerne i høsten. Jeg har foretaget visse beregninger herover fra 1948 til 1959 og skal nævne nogle typiske eksempler på betydningen af disse korrektioner.

Fra 1948 til 1952 stiger nettofaktorindkomsten i forhold til arbejdsstyrken (jeg har ikke antal beskæftigede) med 6-7 pct. Korrigerer man dels for ændringer i terms of trade, som på grund af Koreakrigen betyder særlig meget i denne periode, og for ændringer i høsten som ikke betød så meget, fås en forøgelse i velstandstallet, der kun er 2-3 pct. Tager man hensyn til Marshallhjælpen, bliver der praktisk taget ingen forøgelse.

Ser man på den anden side på udviklingen fra 1958 til 1959 stiger nettofaktorindkomsten i forhold til arbejdsstyrken med knap 5 pct., medens derimod velstandstallet forøges med ca. 11 pct. takket være gunstig udvikling i terms of trade og korrektion for dårlig høst i 1959.

Nogle økonomer har ment, at man skulle anvende velstandsindex for de enkelte erhverv og ikke et fællesindex, fordi profitudviklingen kan være vidt forskellig f.eks. i landbruget og byerhvervene. En ordning kunne tænkes etableret på den måde, at man som fællesindex havde et produktivitetsindex (nationalproduktindex); men at dette for visse hovederhverv bliver

beregnet under hensyn til en forskellig udvikling i terms of trade, forudsat at den forskellige udvikling kunne anses at være af mere *varig* karakter. Her overfor kan anføres, at den relative ændring i de enkelte erhvervs realprofit, fremkaldt af en forskel i udviklingen i terms of trade vel bør bæres af de pågældende erhverv selv. Alene den del, der påvirker det danske samfund som helhed, bør tages i betragtning og ensartet tilregnes de enkelte erhverv. Man kan vel heller ikke vente, at man fra arbejderside vil være tilbøjelig til rent automatisk at tage hensyn til specielle forhold inden for de enkelte erhverv og industrier. Dette bør vel bl.a. lønledningen tage sig af.

Hvis bytteforholdet over for udlandet udvikler sig ugunstigt inden for landbruget vil det nok ikke være muligt at holde lønnen nede her, hvis den forøges i andre erhverv. Resultatet vil blive, som vi har set i begyndelsen af 1930-erne og efter krigen, at arbejdskraften går fra landbruget, og dette bliver mekaniseret. Betragtninger, der tangerer disse, har formandskabet i det økonomiske råd for nylig gjort sig til talsmand for i et brev til statsministeren. Det hedder bl.a. heri: »En indkomststatistik vil som regel vise, at der er større eller mindre forskelligheder i indkomstudviklingen for forskellige befolkningsgrupper. Dette kan imidlertid ikke tjene som begrundelse for, at man gennem den økonomiske politik skal sikre alle befolkningsgrupper præcis ensartede indkomststigninger. Det er tværtimod et vigtigt led i det økonomiske system, at brancher, der har gode indtjeningsmuligheder, tiltrækker arbejdskraft og kapital, medens erhverv med ringere indtjeningsmulighed afgiver arbejdskraft og kapital. Dette betyder bl.a., at den arbejds-løn, der kan tilbydes i erhverv med gode indtjeningsmuligheder, vil være højere end i erhverv, hvor indtjeningsmulighederne er ringere. Det kan derfor ikke forventes, at lønudviklingen på alle områder vil forløbe parallelt.

I et økonomisk samfund, der som det danske dels er afhængigt af udenlandske markeder og ændringer i efterspørgslens karakter, dels har en stærkt differentieret industri, er det særlig vigtigt at bevare mulighederne for tilpasning til ændrede markedsvilkår.«

Her på dette sted kan det vel have en vis betydning, at få lidt at vide om produktivitetsudviklingen og prisudviklingen inden for erhvervene.

For henholdsvis landbrug og industri har jeg foretaget beregninger over bruttofaktorindkomsten i faste priser pr. beskæftiget arbejder – altså det noget problematiske produktivetsmål.

Fra 1948 til 1960 er »arbejdsproduktiviteten« inden for landbruget steget med knap 100 pct., medens den tilsvarende procentvise stigning inden for industrien har været 30 pct. Det er klart, at hvis man tog hensyn til drift-herreindsatsen (kapitalen) ved beregning af produktiviteten, ville den nævnte alarmerende forskel i produktivetsforøgelsen udjævnes.

Ser vi på forholdet mellem nationalproduktet i løbende priser og i faste priser, vil man jo få et indtryk af de enkelte erhvervs vilkår prismæssigt

set. Jeg har valgt følgende erhverv ud som særlig interessante: Landbrug, industri, bygge- og anlægsvirksomhed samt skibsfart.

Jeg skal fortælle lidt om prisudviklingen for disse erhverv. I sammenligning med 1948 lå landbrugets priser i 1960 kun 14 pct. højere, medens priserne for industrien var 40 pct. højere og for bygge- og anlægsvirksomheder endog 65 pct. højere. For skibsfarten lå pristallet godt 40 pct. højere. Disse pristal er jo bl.a. også påvirket af ændringer i terms of trade. Mod sætningen mellem eksporterhvervet landbrug og hjemmemarkedserhvervet bygge- og anlægsvirksomhed kommer tydeligt frem.

Man kan rejse et spørgsmål, som også i teoretisk henseende synes af interesse. Skal reguleringen af lønnen ved hjælp af velstandstal ske ex ante eller ex post? Noget kunne vel tale for at reguleringen bør ske ex ante – og jeg skal anføre et par strøtanker om dette spørgsmål.

I praksis vil det betyde, at staten skal bestemme (ex ante) størrelsen af nationalproduktet. Dette nationalprodukt skulle da benyttes ved lønreguleringen. Ved denne bestemmelse ville det være naturligt at finde en ligevægt mellem lønhøjde og profit, idet man ikke kunne lade profitten bevæge sig ukontrolleret. Dette synspunkt synes særdeles aktuelt i øjeblikket. Man ville følgelig stå overfor at skulle lave et egentligt planbudget, og man måtte da forvente at staten også ville realisere det mål, der er opstillet i budgettet.

Man kan derfor rejse spørgsmålet: Hvorledes skulle man i lande af østeuropæisk type, hvor lønpolitiken indgår som et integrerende led i en centraldirigeret økonomisk politik stille sig til et velstandsindeks? Man kunne tænke sig i lande med centraldirigeret økonomi at velstandsindekset skulle fastsætte lønnen ex ante, således at denne ex ante fastsættelse skulle anvendes ex post. Herigennem ville man virkelig opnå, at lønpolitiken kunne indgå som et nødvendigt integrerende led i den almindelig førte politik – som eksempelvis planlægges i et år i forvejen. At en sådan teknik ikke kunne tænkes gennemført her i landet ligger jo allerede i, at statsmagten normalt ikke har hånd i hanke med lønpolitiken. Sluttelig kan det nævnes i denne forbindelse, at med en ex ante vurdering er der mulighed for at tage hensyn til den forventede udvikling i terms of trade – og dette vil følgelig kunne påvirke lønfastsættelsen.

Hvad kån man opnå gennem en velstandsregulering? Der kan peges på, at under nedgangsperioder vil arbejdernes organisationer være tilbøjelige til at søge opretholdt realindkomster, selvom dette skulle føre til arbejdsløshed. Gennem velstandstallet ville lønnen reduceres og beskæftigelsen formentlig i højere grad opretholdes. Omvendt ville lønnen naturligvis følge hurtigere med op, når nationalproduktet var stigende.

Lønmodtagernes indkomstandel af nationalproduktet vil herigennem få en tendens til at ligge ret fast. Dette synes denne andel iøvrigt for efterkrigsårene som helhed at have gjort.

Det kan antydes, at det kan være vanskeligt, at få klaring på, hvorledes en pristals- eller velstandsvirkning på lønnen får indflydelse på økonomien; men man kan dog vel antyde følgende:

Tænker man sig en eksportprisforøgelse, vil den i første omgang føre til stigende profitter indenfor eksporterhvervene. Dette vil vel forstærke en lønglidningsproces og måske på et eller andet tidspunkt udløse dyrtidsportioner via pristallet. Man vil folgelig få en redressering af den forskydning mellem profit og arbejds-lønudgift, som de stigende eksportpriser har ført til.

Lignende betragtninger gælder for velstandstallet, blot at der her ikke er prisændringer; men produktivitsændringer det drejer sig om.

Jeg kan måske resumere det jeg har sagt på følgende måde:

1. Det pristal, som nu skal anvendes, giver et tilnærmet udtryk for pengenes købeevne, og da det har den fordel, at skatter og afgifter ikke er medtaget, vil man kunne føre en fri og effektiv finanspolitik.
2. Pristallet tager kun hensyn til prisændringer. Ønsker man hensyn taget til produktivitsændringer, må man gå over til anvendelse af et velstands-indeks. Man kan f.eks. benytte nationalproduktet i faste priser korrigeret bl.a. for ændringer i terms of trade, således at man får realindkomsten – og ikke realproduktet.
3. Man kan gå videre og tage nationalproduktet i løbende priser. Herigennem vil man altså mere generelt også tage hensyn til prisændringer – og implicit til ændringer i terms of trade. Vælger man det sidste indeks, vil man folgelig ved den automatiske regulering have korrigeret for produktivitsændringer og prisændringer. Der bliver altså ikke så meget tilbage i forbindelse med overenskomstforhandlingerne. Man kan vel drage den konklusion, at et sådant indeks egner sig bedre for en egentlig centraldirigeret økonomi end for vor økonomi.

De her anførte mere generelle betragtninger om et velstandstal kan vel synes relevante ud fra rent samfundsøkonomiske synspunkter; af statistiske grunde vil anvendelse af sådanne indeks være utænkelig, fordi tallene er for usikre: Jeg vil gerne i denne forbindelse citere, hvad der står i udvalgsbetænkningen fra 1952 om lønregulering efter pristallet: »Uanset at nationalindkomstberegningerne fra år til år bliver stadig bedre underbygget, fordi nyt velegnet materiale tilvejebringes, er beregningen af nationalindkomsten i faste priser og dermed af »velstandstallet« behæftet med stor usikkerhed, hvortil kommer, at beregningerne ikke er så let tilgængelige og overskuelige, som det må ønskes, hvor det drejer sig om tal, der har direkte økonomisk betydning for store kredse af befolkningen.

Desuden vil beregningen først kunne tilendebringes på et ret sent tidspunkt efter den periode, i hvilken ændringerne er indtrådt, med mindre man i endnu højere grad skal slå af på sikkerheden; dette ville indebære, enten at

reguleringen »slæbte efter« i endnu højere grad end den nuværende pristalsregulering, eller at der måtte ske en foreløbig regulering med påfølgende efterregulering.«

Det skal også betones, at de anførte betragtninger sikkert ville være fremmede både for arbejderne og arbejdsgiverne, hvorfor det i alt fald i Danmark må anses for lidet tænkeligt, at man ville ønske at gå sådanne veje. Man vil vel heller ikke ønske så meget reguleret automatisk. Jeg har alligevel fremdraget disse betragtninger, fordi jeg har anset det for sundt, at prøve på ud fra økonomiske synspunkter at vurdere den eksisterende reguleringsmekanisme – pristallet – som har en ikke ringe betydning for store kredse af befolkningen.

Jeg vil gerne til allersidst pege på, at der har været ligesom et tilløb til at anvende en slags velstandstal, nemlig eksempelvis ved regulering af folkepensionens mindstebeløb. Dette beløb fastsættes som en vis procent af den gennemsnitlige bruttoindkomst for forsørgere. Det kan synes ganske konsekvent fra et mere teoretisk synspunkt netop at regulere de ikke aktives indkomster med et »velstandsindeks«, fordi disse ikke på tilsvarende måde som arbejderne kan opnå indkomstændringer gennem overenskomsterne og lønglidning.